

MENTALNO ZDRAVLJE I NEZAPOSLENOST: PREDIKCIJA SIMPTOMA DEPRESIJE KOD NEZAPOSLENIH OSOBA

Zorica Marić¹

REBT Centar, Beograd

U radu dajemo pregled novijih istraživanja koja se bave odnosom između depresije nezaposlenosti i razmatramo teorije koje rasvetljavaju mehanizam preko kojeg nezaposlenost može doprineti povećanju nivoa simptoma depresije. Istraživanje koje smo sprovedi ispituje prediktore simptoma depresije na uzorku nezaposlenih (N = 453) koji se razlikuju prema dužini nezaposlenosti. Rezultati pokazuju da vladanje životom, samopoštovanje, finansijski pritisak, pol, intenzitet traženja posla i dužina nezaposlenosti predstavljaju značajne prediktore intenziteta depresivnih simptoma nezaposlenih osoba. Rezultati su tumačeni u svetlu prikazanih teorija. Na kraju su date sugestije za praksu.

Ključne reči: *simptomi depresije, vladanje životom, samopoštovanje, finansijski pritisak, pol, intenzitet traženja posla, dužina nezaposlenosti*

UVOD

Dosadašnja istraživanja veze između mentalnog zdravlja i nezaposlenosti mogu biti svrstana u dve široke grupe: a) komparativna istraživanja mentalnog zdravlja nezaposlenih i zaposlenih osoba i različitih grupa nezaposlenih b) longitudinalna istraživanja efekata nezaposlenosti i efekata tranzicije iz stanja zaposlenosti u stanje nezaposlenosti. U istraživanjima su mereni različiti pokazatelji mentalnog zdravlja, kao što su depresija, anksioznost i psihološko blagostanje (McKeeRyan et al, in press). Analiza mogućih tipova veza između mentalnog zdravlja i nezaposlenosti daje nekoliko mogućnosti a) nezaposlenost i mentalno zdravlje nisu u vezi b) veza

¹ Adresa autora: zormaric@EUnet.yu

između nezaposlenosti i mentalnog zdravlja je rezultat uticaja treće varijable c) nezaposlenost je kauzalni faktor mentalnog poremećaja. c) mentalni poremećaj je kauzalni faktor nezaposlenosti d) postoji cirkularni kauzalni odnos između nezaposlenosti i mentalnog poremećaja.

Nalazi dosadašnjih komparativnih i longitudinalnih istraživanja više ukazuju na to da postoji značajna veza između nezaposlenosti i mentalnog zdravlja, nego da su ove dve varijable potpuno nezavisne. Na primer, komparativna istraživanja pokazuju da nezaposleni pokazuju viši nivo depresije (Branthwaite & Garcia, 1985; Feather & O' Brien, 1986), više anksioznosti i stresa (Henwood & Miles, 1987; Ullah, Banks & Warr, 1985) i niži nivo opšteg blagostanja (Winefield, 1995) u odnosu na zaposlene osobe. Što se tiče pravca uzročno - posledičene veze, ne postoje značajni nalazi koji nedvosmisleno podržavaju bilo koji pravac veze.

Simptomi depresije su verovatno najčešće istraživani afektivni pokazatelj narušenog mentalnog zdravlja nezaposlenih osoba (Dew et al, 1992; Dooley & Catalano, 1988; Kasl et al, 1998; Price et al, 2002). Epidemiološke studije pokazuju da kod nezaposlenih osoba, pored povišenja depresivnih simptoma, postoji veća verovatnoća javljanja major depresivne epizode u odnosu na zaposlene osobe (Catalano, 1991; Dooley et al, 1994). Rezultati nekih longitudinalnih studija sugerišu da se depresivni simptomi javljaju više kao posledica gubitka posla, nego kao uzroci zbog koji ljudi ostaju bez posla (Patton & Noller, 1990; Winefield & Tiggeman, 1990). Nalazi istraživanja takođe pokazuju da depresivna simptomatologija utiče na smanjenje verovatnoće zapošljavanja (Hamilton et al, 1993).

Postoji više pokušaja objašnjenja veze depresivnih simptoma sa nezaposlenošću. Tradicionalni model polazi od pretpostavke da radna deprivacija predstavlja deprivaciju psiholoških potreba, zbog čega dolazi do osiromašjenja mentalnog zdravlja i depresije nezaposlenih osoba (Jahoda, 1982). Prema ovoj teoriji rad ima latentne psihološke funkcije jer 1) vremenski strukturise dan 2) omogućava dnevne kontakte i razmenu iskustva 3) omogućava vezivanje za ciljeve koje prevazilaze lične ciljeve 4) definiše aspekte ličnog statusa i identiteta 5) podstiče aktivnost i 5) obezbeđuje sigurnost. Produžena nezaposlenost dovodi do produžene deprivacije ovih psiholoških potreba i narušavanja mentalnog zdravlja, što se manifestuje preko pasivizacije, izolacije, gubitka ciljeva, gubitka socijalnog statusa i nesigurnosti u pogledu identiteta (ibid).

Prema teoriji materijalne deprivacije (Fryer, 1986) nezaposlenost utiče na depresiju preko siromaštva, koje je posledica nedostatka plaćenog rada. Postoji više nalaza istraživanja koji sugerišu da finansijski problemi i prateće siromaštvo predstavljaju kritični medijator odnosa nezaposlenosti i depresije (Dooley & Catalano, 1984; Freese & Mohr, 1987; Kessler et al, 1987; Vinokur & School, 1997; Whelan, 1992; Price et al, 2002). Ovi nalazi sugerišu da nezaposlene osobe postaju depresivne, ne toliko zbog toga što ne rade, koliko zbog toga što ne mogu sebi da obezbede materijalnu sigurnost.

Međutim, ova teorija nije nedvosmisleno podržana rezultatima istraživanja. Nalazi jednog longitudinalnog istraživanja pokazuju da objektivni pokazatelji

siromaštva ne utiču na pojavu, već na održavanje depresivne epizode, dok subjektivna procena finansijske ugroženosti (finansijski pritisak) predstavlja medijator varijablu preko koje gubitak posla utiče i na održavanje i na pojavu epizode depresije (Weich & Lewis, 1998).

Novija teorijska objašnjenja veze između nezaposlenosti i depresije polaze od pretpostavke o cirkularnom uticaju više činilaca (Price et al 2002). Pored uticaja finansijske i profesionalne depriviranosti, ističe se značaj vladanja životom (Gurin et al, 1978; Pearlin & Schooler, 1978). Nizak osećaj vladanja životom može biti faktor rizika za razvoj depresivne epizode u stresnim uslovima (Turner et al, 1999) i posledica povišenja depresivnih simptoma (Price et al, 2002). Prema rezultatima longitudinalnog istraživanja na uzorku nezaposlenih, osećaj finansijskog pritiska vodi u depresiju, a depresija preko vladanja životom deluje na dalje pogoršanje mentalnog i fizičkog zdravlja (ibid).

Pored vladanja životom, značajan personalni faktor koji može uticati na nivo depresije kod nezaposlenih osoba je osećaj samopoštovanja (Rosenberg, 1965). Veza između nivoa samopoštovanja i nivoa depresivnih simptoma na uzorku nezaposlenih je dobijena u nekoliko istraživanja (Muller et al, 1993). Iako osećaj gubitka kontrole nad sopstvenim životom može biti važna determinanta niskog samopoštovanja, ova dva konstrukta se ne preklapaju u potpunosti. Na primer, moguće je da nezaposlena osoba ima izražen osećaj nedovoljne kontrole nad životom, ali ukoliko ne smatra da je za to lično odgovorna, osećaj gubitka kontrole ne mora uticati na njeno samopoštovanje. Ovakav način razmišljanja je verovatniji u uslovima masovnog otpuštanja radnika i na lokalitetima gde je visoka stopa nezaposlenosti.

Na osnovu iznetog, može se reći da je priroda depresije kod nezaposlenih prilično dobro dokumentovana rezultatima istraživanja. Međutim, gotovo da ne postoje istraživanja koja ispituju vezu između nivoa depresivnosti kod nezaposlenih osoba i intenziteta traženja posla. Istraživanja pokazuju da nalaženje posla direktno zavisi od intenziteta traženja posla (Vinokur & Caplan, 1987; Wanberg et al, 1999; Kanfer, 2001). Prema tome, traženje posla predstavlja jednu od najznačajnijih strategija individualnog rešavanja problema nezaposlenosti. S obzirom da je jedna od karakteristika depresije bihevioralna pasivizacija, logično je očekivati da između intenziteta traženja posla i depresivnih simptoma postoji značajna negativna veza. Međutim, intenzivnije traženje posla takođe može delovati na povišenje depresivnih simptoma, jer je obično povezano sa brojnijim neuspesima i odbijanjima, koja mogu biti razlog za obeshrabrenost (Warr, 1987). Rezultati jednog istraživanja idu u prilog ovoj pretpostavci jer pokazuju da osobe koje imaju više neuspeha u traženju posla imaju lošije mentalno zdravlje (Vinokur & Caplan, 1987). S druge strane, traženje posla može biti vrlo značajna strategija prevencije povišenja depresivnih simptoma tokom nezaposlenosti. Kroz aktivno traženje posla nezaposlena osoba može kompenzovati depriviranost psiholoških potreba koje inače zadovoljava kroz rad (Jahoda, 1982). Na primer, traženje posla može nezaposlenoj osobi obezbediti dnevnu strukturu, optimalnui nivo aktivnosti, značajne ciljeve, socijalnu mrežu i

kontakte, socijalnu ulogu i identitet. Stoga bi se moglo očekivati da postoji negativna veza između intenziteta traženja posla i depresije.

Svrha ovog istraživanja je stvaranje empirijske osnove za unapređenje metodologije preventivnih tretmana depresije kod nezaposlenih osoba. Cilj istraživanja je da ispitamo da li dužina nezaposlenosti (radna deprivacija), finansijski pritisak, samopoštovanje, vladanje životom i intenzitet traženja posla značajno objašnjavaju simptome depresije na uzorku nezaposlenih iz Srbije, kao i prirodu veze između ovih varijabli i nivoa depresivnih simptoma. Očekujemo značajno manje depresivnih simptoma kod osoba koje pokazuju viši nivo samopoštovanja, viši nivo vladanja svojim životom i koje intenzivnije traže posao, a značajno više simptoma očekujemo kod osoba koje su duže nezaposlene i više finansijski opterećene. Prema rezultatima istraživanja u opštoj populaciji, žene su sklonije depresivnom reagovanju od muškaraca (Nolen - Hoeksema, 2002). Stoga očekujemo da, ukoliko u populaciji nezaposlenih postoji značajan uticaj pola na depresiju, žene pokazuju viši nivo depresivnosti od muškaraca.

METOD

Uzorak

Uzorak je sačinjen od 453 nezaposlene osobe sa teritorije Srbije. Svi ispitanici su registrovani kao nezaposleni u Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Prosečna dužina nezaposlenosti je 30 meseci. Oko 25 % ispitanika su nezaposleni do 3 meseca, a oko 20 % ispitanika su nezaposleni od 3 meseca do godinu dana. Oko 25 % ispitanika je nezaposleno od godinu do dve godine. Ostalih 30 % ispitanika je nezaposleno duže od dve godine. Demografske karakteristike uzorka su ispitane standardnim upitnikom koji sadrži pitanja o polu, starosti i obrazovanju. Starost ispitanika se kreće od 18 do 59 godina. Prosečna starost uzorka je 31 godina. 334 ispitanika su žene (71 %). Nivo obrazovanja se kreće od srednjeg, preko višeg do visokog. Ukupno 284 ispitanika (oko 60 %) ima srednje obrazovanje, 87 ispitanika ima više, a 100 ispitanika ima visoko obrazovanje. Testiranje ispitanika je urađeno u filijalama nacionalne službe u nekoliko gradova. Ispitanici su popunili testovni materijal anonimno i na dobrovoljnoj bazi, bez bilo kakve materijalne nadoknade.

Varijable i instrumenti

Demografske varijable su merene pomoću standardnog upitnika koji je sadržavao pitanja o polu (1 - ženski pol; 2 - muški pol), stepenu obrazovanja (1 -

srednje obrazovanje, 2 - više obrazovanje; 3 - visoko obrazovanje) i godinama starosti.

Deprivacija u pogledu profesionalnog angažovanja je merena pomoću dužine nezaposlenosti u kontinuitetu, izražene u mesecima.

Finasijski pritisak je meren preko samoprocene finasijske ugroženosti. U dosadašnjim istraživanjima je finasijski pritisak je meren pomoću indeksa od tri tvrdnje (Vinokur & Caplan, 1987; Vinokur & Schull, 1997). Ispitanici treba da odgovore na petostepenoj skali (od "ni malo" do "ekstremno") na pitanja "U kojoj meri očekujete da će tokom sledeća dva meseca trpeti zbog nemaštine?" "U kojoj meri očekujete da će tokom sledeća dva meseca snižavati životni standard zbog nemaštine?" i "U ovom trenutku koliko vam je teško da živite sa novčanim sredstvima koja imate u domaćinstvu". Koeficijent alfa je iznosio .86.

Kao meru samopoštovanja koristili smo Rozenbergovu (Rosenberg, 1965) skalu koja je korišćena u američkim istraživanjima (Vinokur & Schull, 1997). Skala se sastoji od 10 tvrdnji ("Imam pozitivan stav prema sebi"; "Ponekad mislim da ništa ne valjam."). Odgovori se daju na četvorostepenoj skali ("od izrazito se slažem" do "izrazito se ne slažem"). Pouzdanost merenja izražena koeficijentom alfa u ranijem istraživanju iznosila je .83 (ibid), a u našem istraživanju je iznosila .80.

Kao meru vladanja životom koristili smo Skalu vladanja životom (Pearlin et al 1981; Vinokur & Schull, 1997; Vinokur & Schull, 2002). Skala je četvorostepena (od izrazito se slažem do izrazito se ne slažem) i astoji se od 7 tvrdnji (npr. "Često se osećam bespomoćno u odnosu na probleme u svom životu"; "Nemam kontrolu nad onim što mi se dešava u životu."). Pouzdanost merenja (koeficijent alfa) u našem istraživanju iznosila je .83.

Korišćen je ideks visoke pouzdanosti (alfa .0.86) koji se sastoji od 10 tvrsdnji (Vinokur & Caplan, 1987). Svaka tvrdnja se odnosila na jednu strategiju traženja posla. Ispitanici su trebali da na šestostepenoj skali (od 1 - nisam uopšte do 6 - svaki dan) odgovore koliko često su u proteklih mesec dana koristili svaku od nabrojanih strategija traženja posla. Tipične strategije su bile "čitali ponude za posao u dnevnoj štampi ili oglasima"; "raspitivali se za posao kod prijatelja, rođaka il drugih ljudi koje poznajete". Pouzdanost merenja u našem istražćivanju izražena koeficijentom alfa iznosila je .89.

Depresija je merena pomoću skale koja se sastoji od 11 tvrdnji (Price te al, 2002). Skala je adaptirana verzija subskale depresije Hopkins liste za proveru simptoma (Derogatis et al, 1974). Ispitanici daju odgovore na petostepenoj skali (od nimalo do ekstremno) u kojoj meri su bili opterećeni simptomima u poslednje dve nedelje. ("plačljivost", "osećaj usamljenosti", "manjak energije"). Pouzdanost merenja izražena koeficijentom alfa u istraživanju na američkom uzorku je iznosila .90. U našem istraživanju pouzdanost merenja izražena koeficijentom alfa je iznosila .89.

REZULTATI

Tabela 1.: Deskriptivni podaci

	AS	SD
DEP	17,92	6,84
FP	9,33	2,82
NEZ	19,95	31,06
SP	16,36	4,67
VŽ.	21,10	4,48
TP	26,72	9,87

Legenda: DEP =Skala depresije; FD = Indeks finasijskog pritiska; NEZ = Dužina nezaposlenosti;
SP = Skala samopoštovanja; VŽ= Skala vladanja životom TP = Upitnik traženja posla

Tabela 2.: Korelacije između varijabli

	DEP	POL	GOD	OBR	FD	NEZ	SP	KON
DEP								
POL	-.123**							
GOD	.119**	-.023						
OBR	-.077	-.021	.133**					
FP	.240**	.021	.236**	-.023				
NEZ	.185**	-.009	.164**	-.073	.068			
SP	-.495**	-.075	-.052	.065	-.081*	-.033		
VŽ	-.520**	.029	-.081	.099*	-.221**	-.086	.375**	
TP	.104*	-.132**	.053	.131**	.289**	-.054	.190**	.002

Legenda: DEP =Skala depresije; FD = Indeks finasijskog pritiska; NEZ = Dužina nezaposlenosti;
SP = Skala samopoštovanja; VŽ= Skala vladanja životom TP = Upitnik traženja posla

Napomena: * korelacije značajne na nivou 0.05; ** korelacije značajne na nivou 0.01

01

Kao što se vidi iz tabele interkorelacija, između dužine nezaposlenosti i depresivnih simptoma postoji slaba, ali značajna pozitivna veza, što je u skladu sa našom hipotezom i rezultatima prethodnih istraživanja (Branthwaite & Garcia, 1985; Feather & O' Brien, 1986). Takođe postoji značajna negativna veza između dužine nezaposlenosti i vladanja životom, što je očekivano na osnovu ranijih istraživanja. (Pierce et al, 2002) .

Suprotno rezultatima prethodnih istraživanja (Muller et al, 1993), ne postoji značajna veza između dužine nezaposlenosti i samopoštovanja. Ostale značajne veze između varijabli su očekivanog pravca i kreću se od su slabih do umerenih.

Predikcija simptoma depresije

Da bi smo testirali prediktivnu vrednost modela depresije kod nezaposlenih koji predviđa uticaj demografskih varijabli, dužine nezaposlenosti (deprivacija rada), finasijskog pritiska, vladanja životom, samopoštovanja i traženja posla uradili smo multiplu regresionu analizu (stepwise) za kriterijum varijablu intezitet depresivnih simptoma. Sve varijable su prethodno transformisane korišćenjem Log10 transformacije..

Prema dobijenim rezultatima, godine i nivo obrazovanja nisu bili značajni prediktori. Model koji je obuhvatao pol, finasijski pritisak, dužinu nezaposlenosti, samopoštovanje, vladanje životom i intenzitet traženja posla bio je značajan, $F(6, 446) = 52,168$, $p < .001$, objašnjavajući oko 40 % varijanse intenziteta depresivne simptomatologije kod nezaposlenih osoba (korigovan kvadrat R iznosi .40)

Da bi smo razumeli prediktivnu vrednost intenziteta traženja posla u kontekstu uticaja ostalih varijabli u modelu analizirali smo nezavisnu prediktivnu moć i značajnost standardizovanih regresionih koeficijenata za svaku varijablu predviđenu modelom. Vrednosti standardizovanih regresionih koeficijenata prikazane su u Tabeli 3.

Tabela 3. : Parcijalni regresioni koeficijenti

	Beta	t	sig.	sr
konstanta		10,625		
vladanje životom	-.324	-8.053	.000	-.292
samopoštovanje	-.345	8.651	.000	.314
Pol	-.152	-4.144	.000	-.150
finasijski pritisak	.157	4.021	.000	.146
traženje posla	-.109	-2.766	.000	-.100
Dužina nezaposlenosti	.093	2.523	.006	.092

Kao što se vidi iz Tabele 3. samo poštovanje ima najveći jedinstveni doprinos objašnjenju varijanse intenziteta depresivnih simptoma. Nešto manji nezavisni doprinos ima vladanje životom. Traženje posla ima značajan nezavisan doprinos objašnjenju varijanse depresije, ali je nezavisni doprinos samopoštovanja, vladanja svojim životom, pola i finasijskog pritiska veći.

DISKUSIJA

U istraživanju smo postavili cilj da proverimo model depresije kod nezaposlenih, prema kojem intezitet depresivnih simptoma značajno zavisi od pola,

dužine nezaposlenosti (radne deprivacije), finasijskog pritiska, samopoštovanja, vladanja životom i traženja posla. Što se tiče finasijskog pritiska, očekivali smo da osobe koje se osećaju jače materijalno deprivirane reaguju intenzivnijom depresijom.. Takođe, u skladu sa teorijom psihološke deprivacije, očekivali smo da dužina nezaposlenosti, kao pokazatelj trajanja deprivacije u profesionalnom angažovanju, značajno doprinosi povišenju depresivnih simptoma. Rezultati istraživanja su u skladu sa hipotezama i podržavaju obe pretpostavke, s tim što pokazuju da finasijski pritisak više doprinosi objašnjenju depresivnih simptoma od deprivacije u profesionalnom angažovanju.

Prema tome, možemo zaključiti da su finasijski pritisak i trajanje radne deprivacije dva nezavisna aspekta nezaposlenosti koja značajno objašnjavaju simptome depresije kod nezaposlenih osoba. Finasijsko pritisak verovatno da zavisi od finasijskih resursa kojima osoba raspolaže tokom perioda nezaposlenosti, njenih finasijskih izdataka i osobina ličnosti. Budući da finasijski pritisak objašnjava nivo depresije nezavisno od osećaja samopoštovanja i kontrole nad životom, najverovatnije da subjektivni doživljaj finasijske ugroženosti koji utiče na intenzitet depresije predstavlja bar delimično rezultat objektivno posedovanih materijalnih resursa i nužnih materijalnih izdataka nezaposlene osobe. Prema rezultatima jednog istraživanja, objektivno mereni finasijski resursi utiču na depresiju preko osećaja finasijskog pritiska (Weich & Lewis, 1998).

Naši rezultati takođe pokazuju da su samopoštovanje i vladanje životom različiti aspekti procene sebe, tako da imaju nezavisni doprinos objašnjenju depresije kod nezaposlenih. Ovi uticaji su nezavisni od dužine nezaposlenosti i osećaja finasijskog pritiska. Prema tome, možemo spekulirati da postoje i neki drugi negativni aspekti života nezaposlenih osoba koji deluju na nivo depresivnosti tako što značajno destabilizuju samopoštovanje i osećaj vladanja životom. Sa aspekta nezaposlenosti, moguće je da sama uloga nezaposlenog, bez obzira na stepen materijalne ugroženosti i dužinu radne deprivacije negativno deluje na nivo samopoštovanja ili vladanja životom, što rezultira povišenjem simptoma depresije (Price et al, 2002a)

Što se tiče prediktivne vrednosti intenziteta traženja posla rezultati istraživanja pokazuju da osobe koje aktivnije traže posao imaju značajno manje depresivnih simptoma. Šta više, osobe koje aktivnije traže posao imaju manje simptoma depresije, nezavisno od pola, starosti, obrazovanja, finasijskog pritiska, dužine nezaposlenosti, samopoštovanja i vladanja životom. Prema tome, moguće je da aktivno traženje posla može značajno doprineti regulisanju nivoa depresije kod nezaposlenih. Drugim rečima, uloga tražioca posla može biti pozitivna tranzitorna uloga, koja nezaposlenoj osobi pomaže da lakše podnosi probleme na koje nailazi tokom perioda nezaposlenosti (ibid).

Istraživanje ima nekoliko ograničenja. Prvo, ne možemo zaključivati o uzročno posledičnoj vezi između objektivne dužine nezaposlenosti i intenziteta depresije, jer istraživanje nije prospektivno. Moguće je da nezaposlenost povećava nivo depresivnih simptoma, ali i da depresija utiče na smanjenje verovatnoće zapošljavanja (Hamilton et al, 1993). Slično, možemo pretpostaviti da pasivizacija u

traženju posla pogoduje razvoju depresivnih simptoma, ali i da razvoj depresivnih simptoma dovodi do pasivizacije u traženju posla. Kada su u pitanju kognitivne varijable, kao što su samoprocena finansijske depriviranosti, samopoštovanje i vladanje životom, takođe je potreban oprez. Preterano negativna subjektivna procena materijalne depriviranosti, svoje vrednosti i vladanja životom može biti posledica depresivnog raspoloženja. Međutim, takođe je moguće da je depresija posledica interakcije stresa i kognitivne sklonosti osobe da na stresogene aspekte nezaposlenosti reaguje preterano negativnim procenama (Marić, 2003).

Drugo ograničenje istraživanja se odnosi na merenje dužine radne deprivacije. Dužina nezaposlenosti nije nužno mera radne depriviranosti, jer subjektivni osećaj deprivacije zavisi od motivacije za profesionalnim angažovanjem, koja se u literaturi obično podvodi pod varijablu "centralnosti radne uloge" (Warr, 1987). Stoga je moguće da bi uz kontrolu ove varijable dobili manje značajan uticaj same dužine nezaposlenosti. Treće, dužina nezaposlenosti je izjednačena sa dužinom formalno evidentirane nezaposlenosti. Međutim, formalno nezaposlena osoba može istovremeno biti zaposlena "na crno". Pošto neprijavljeni rad može biti jednako nagrađujući u smislu zadovoljenja psiholoških potreba moguće je da naši podaci obuhvataju jedan broj "pseudodepriviranih" nezaposlenih osoba. Stoga bi u daljim istraživanjima trebalo kontrolisati nivo želje za profesionalnim angažovanjem i neprijavljeni rad nezaposlenih osoba.

Iako postoje ograničenja koja sugerisu oprez kod tumačenja rezultata, možemo istaći nekoliko značajnih praktičnih implikacija ovog istraživanja. Prvo, rezultati sugerisu da su nezaposlene žene vulnerabilnije za depresiju od nezaposlenih muškaraca. Drugo, rezultati ukazuju na poželjni pravac delovanja kognitivno - bihevioralnog programa prevencije razvoja depresije kod nezaposlenih. Prema rezultatima ovog istraživanja poželjni pravac delovanja bi bio preko uticaja na kognitivne varijable kao što su procena sopstvene vrednosti, procena kontrole nad životom, procena materijalne depriviranosti. Osim toga, bihevioralne promene, kao što je povećanje intenziteta traženja posla bi u značajnoj meri mogle doprineti ublažavanju i sprečavanju razvoja depresivnih simptoma. Prema tome, psihološka pomoć koja podstiče i intenzivira traženje posla kao najznačajniju individualnu strategiju rešavanja problema nezaposlenosti može istovremeno imati uticaja na nivo depresivnih simptoma kod nezaposlenih osoba.

LITERATURA

Branthwaite, A., & Garcia, S. (1985). Depression in the young unemployed and those on Youth Opportunities Schemes. *British Journal of Medical psychology*, **58**, 67 – 74.

- Caplan, R. D., Vinokur, A. D., Price R. H., & van Ryn, M. (1989). Job seeking, reemployment, and mental health: A randomized field experiment in copinh with job loss. *Journal of Applied Psychology*, **74**, 759 – 769.
- Catalano, R. (1991). The health effects of economic insecurity. *American Journal of Public Health*, **81**, 1148 – 1152.
- Dew, M., Bromet, E. J., & Penkower, L. (1992). Mental health effects of job loss in women. *Psychological Medicine*, **22**, 751 – 764.
- Derogatis, L. R., Lipmann, R. S., Rackels, K., Uhlenhuth, E. H., & Covi, L. (1974). The Hopkins Symptoms Checklist (HSCL): A measure of primary symptom dimensions. In P. Pichot (Ur.). *Psychological measurements in psychopharmacology: Modern problems in pharnmacopsychiatry* (Vol. 7, str. 79 - 110). Basel, Swityerland Karger.
- Dooley D., Catalano, R., & Wilson, G. (1994). Depression and unemployment: Panel findings from the epidemiologic Catchment Area study. *American Journal of Community Psychology*, **22**, 745 – 765.
- Dooley, D., & Catalano, R.(1988). Recent research on the psychological effects of unemployment. *Journal of Social Issues*, **44**, 1 – 12.
- Feather, N. T., & O' Brien, G. E. (1986). A longitudinal study of the effects of employment and unemployment on school - leavers. *Journal of Ocupational Psychology*, **59**, 121 – 1444.
- Freese, M. & Mohr, G. (1987). Prolonged unemployment and depression in older workers: A longitudinal study of intervening variables. *Social Science and Medicine*, **25** - 173 – 178.
- Fryer, D. M. (1986). Employment deprivation and personal agency during unemployment: A critical discussion of Jahoda's explanation of the pszchological effects of unemployment. *Social Behavior*, **1**, 3 – 23.
- Gurin, P., Gurin, G., & Morrison, B. M. (1978).Personal and ideological aspects of internal and external control. *Social Psychology*, **41**, 275 – 296.
- Hamilton, L. V.Hoffman, W. S., Broman, C. L., & Rauma, D. (1993). Unemplument, distress, and coping: A panel study of autoworkers. *Journal of Personality and Social Psychology*, **65**, 234 – 247.
- Henwood, F. & Miles, I. (1987). The experience of unemployment and the sexual division of labor. In D. Fryer & P. Ullah (Ur.). *Unemployed people* (str. 94 - 110). Milton Keynes, Open University.
- Jahoda, M. (1982). Employment and unemployment: A social psychological analysis. London, Cambridge University.
- Kasl, R. V., Rodrigey, E., & Lasch, K. E. (1998). The impact of unemployment on health and well - being. U B. P. Dohrenwend (Ur.). *Adversity, stress, and psychology* (str. 111 - 131). New York, Oxford University Press.
- Kessler, R. C., House, J. S., & Turner, J. B. (1987), Unemployment and health in community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, **28**, 51 – 59.
- Marić, Z. (2003). Kognitivni činioci emocije i emocionalnog poremećaja iz ugla REBT. Magistarski rad. Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd..

- McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. R., & Kinicki, A. J. Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*. (In Press).
- Muller, J., Hicks, R., & Winocur, S. (1993). The effects of employment and unemployment on psychological well - being in Australian clerical workers: Gender differences. *Australian Journal of Psychology*, **45** (2), 103 – 108.
- Murphy, C. G., & Athanasou, A. J (1999). The effects of unemployment on mental health. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, **72**, 83 – 99.
- Nolen - Hoeksema, (2002). Gender differences in depression. U I. Gotlib & C. Hammen (Ur.). *Handbook of Depression* (str. 492 - 509). New York, Guilford Press.
- Patton, W., & Noller, P. (1990). Adolescent self - concept: Effects of being employed, unemployed or returning to school. *Australian Journal of Psychology*, **42**, 247 – 259.
- Pearlin, L. I. & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, **19**, 2 – 21.
- Pearlin , L. I., Lieberman, M., Menaghan, E., & Mullan, J. (1981). The stress process. *Journal of Health and Social Behavior*, **3**, 241 – 256.
- Price, H. R., Choi, J. N., & Vinokur, D. A. (2002). Links in the Chain of Adversity Following Job Loss: How Financial Strain and Loss of Personal Control Lead to Depression, Impaired Functioning, and Poor Health. *Journal of Occupational Health Psychology*, **7**, 302 – 312.
- Price, H. R., Vinokur, A. D., & Friedland, D. S. (2002a). The job seekers role as resource in achieving reemployment and enhancing mental health new directions. In A. Maney & J. Ramos (Ur.). *Socioeconomic conditions, stress and mental health disorders: Toward a new synthesis of research and public policy*. Washington, D. C. NIMH http://www.mhsip.org/nimhdoc/socioeconmh_home.htm.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self - image*. Princeton (NJ), Princeton University Press.
- Turner, R. J., Lioyd, D. A., & Roszell, P. (1999). Personal resources and the social distribution of depression. *American Journal of Community Psychology*, **27**, 643 – 672.
- Ullah, P., Banks, M., & Warr, P. B.(1985). Social support, social pressures and psychological distress during unemployment. *Psychological Medicine*, **15**, 283 – 295.
- Vinokur, A., & Caplan, R. D. (1987). Attitudes and social support: Determinants of job - seeking behavior and well - being among the unemployed. *Journal of applied Social Psychology*, **17**, 17 – 124.
- Vinokur, A., Price, R. H., & Schull, Y. (1995). Impact of the JOBS intervention on unemployed workers varying in the risk for depression. *American Journal of Community Psychology*, **23**, 39 – 74.
- Vinokur, A., & Schull, Y. (1997). Mastery and inoculation against setbacks as active ingredients in the JOBS intervention for the unemployed. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, **65**, 867 – 877.

Vinokur, A., & Schull, Y. (2002). The Web of Coping Resources and Pathways to Reemployment Following a Job Loss. *Journal of Occupational Health Psychology*, **7**, 68 – 83.

Wanberg, C. R. (1997). Antecedents and outcomes of coping behaviors among unemployed and reemployed individuals. *Journal of Applied Psychology*, **82**, 731 – 744.

Wanberg, C. R., Kanfer, R., & Rotundo, M. (1999). Unemployed individuals: Motives, job - search competencies and job - search constraints as predictors of job - seeking and reemployment. *Journal of Applied Psychology*, **84**, 897 – 910.

Warr, P. (1987). *Work, unemployment and mental health*, Oxford, Clarendon Press.

Weich, S., & Lewis, G. (1998). Poverty, unemployment, and common mental disorders: population based cohort study. *British Medical Journal*, **7**, 115 – 119.

Whelan, C. T. (1992). The role of income, life style deprivation and financial strain in mediating the impact of unemployment in psychological distress: Evidence from the Republic of Ireland. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, **65**, 331 – 334.

Winefield, A. H. (1995). Unemployment: Its psychological costs. In C. L. Cooper & I. T. Robertson (Ur.). *International Review of Industrial and Organizational Psychology*. Chichester, Wiley.

Winefield, A. H., & Tiggeman, M. (1990). Length of unemployment and psychological distress: Longitudinal and cross sectional data. *Social Science Medicine*, **31**, 461 – 465.

Winefield, A. H., Tiggeman, M., & Winefield, H. R. (1990). Factors moderating the psychological impact of unemployment at different ages. *Journal of Personality and Individual Differences*, **11**, 45 - 52.

ABSTRACT

MENTAL HEALTH AND UNEMPLOYMENT: PREDICTING DEPRESSIVE SYMPTOMS IN UNEMPLOYED

Zorica Marić

In this study we review recent research literature focused on relationship between unemployment and depression, and theories emphasizing the mechanisms by which unemployment may contribute to increased levels of depression. Our research investigated depressive symptomatology and its predictors among unemployed people (N = 453) varying in length of unemployment. Results showed that self - mastery, self - esteem, financial strain, gender, intensity of job - seek behavior and length on unemployment were significant predictors of depressive symptoms. Results are discussed in light of current theories of unemployment and mental health and recommendations are made for practice.

Key words: depressive symptoms, self - mastery, self - esteem, financial strain, gender, intensity of job - seek behavior, length on unemployment